

A magyar boszorkányok.

(Komáromy Andor oklevéltára nyomán.)

Még a pokol lakóival szövetkezett boszorkány-fajzat is vérségre járt. Más és más természetűek a spanyol, francia, olasz, angol, német boszorkányok s mások a magyarok. A mieink igen jámbor fajták: rossz nyelvű asszonyok, pletykáló férfiak; mindkétnemű tudálékosok közül kerülnek ki. Legtöbbször korlátolt, ártatlan személyek, bár vannak közöttük rossz akaratú némberek is, kik szívesen okoznak kárt másoknak, ellenségeiknek. Akadnak rossz erkölcsűek is, kik alkalmilag szép szemeikkel, többé-kevésbé ügyes fogásokkal megbabonáznak egy-egy férfit, földülják családi boldogságát, magukhoz édesítik s néha valósággal hipnotizálják őket. Olykor még az asszonyokat is hatalmukba ejtik

Kuruzslás, bábáskodás volt legfőbb foglalkozásuk, de jó pénzért, néha még önként is szívesen közvetítettek szerelmi kalandokat, szerelem-rontó, támasztó pletykákat, bájitalok segítségével hódításokat férfiak és nők részéről. Buzgó terjesztői minden babonának, melyekben gyakran épp úgy hittek maguk, mint a hálókba bonyolultak, azokkal együtt, kik cselvetéseiket, megrontásaikat el akarták kerülni. Pedig tűzzel játszottak mindannyian, mert a XVI-ik század magyarsága nagyon hiszékeny volt, még a tudósok is, mint Melius Juhász Péter, ki 1562-ben így ír: „Látjuk, hogy vannak, kik ördögnek adták magukat, kiket az ördög fölveszen; sokakat látjuk ez félekben, hogy megégetnek!“ Akkor nagyhamar meggyújtották a máglyákat.

Komáromy Andor adattárának legelső boszorkány-pöre Kassán zajlott le, még a mohácsi vész előtt 1517-ben. Szerencsésen végződött, mert a magán vádra üldözött Pásztor Györgyné és Hegedüs Péterné viszonzvadat emel a föladó Terjék János ellen. De kétségtelen, hogy már századokkal előbb is divatosak voltak, hiszen Kálmán király törvénykönyve kellően foglalkozik velük. Azonban bíróságaink csak magán vádra üldözik a szerencsétleneket, jóllehet a tévhit behatolt a legfelsőbb körökbe is. Beatrix királyné, Szilágyi Erzsébet mesterkedéseinek tulajdonította magtalanságát.

Csak az ország végleges megoszlása, 1541 után válik a baj, első sorban mint német balhít, vagy jobban: mánia szomorú hatása, erkölcsileg fertőzővé, bomlasztóvá: „Éjjel járó asszonyokról is sokat mondhat-

nék, kik éjjel — írja Bornemisza Péter 1575-ben — macska képébe szökdécselők, sok lovasok módjára járók voltak, tombolók, tánczosok, paráznák egymás közt, kik féllábbal gyermekkéket czégérbe tettek ki, kik sok kárt, csintalanságot műveltek, kik közül nem is régen, 1574 esztendő tájban Pozsony felé sokakat benne megégeitlenek. Kik szörnyű dolgokat vallottak, kiknek ugyan királyné asszonyok van, és annak szavára rettenetes dolgokat mivel az ördög. De mindazért, hogy végre elveszesse őket.“ Ez elég világos, csakhogy még ennek, s a zavaros idők ellenére se riasztotta meg a mánia a magyar országgyűlést annyira, hogy a boszorkányok ellen írtó háborút indítsanak, inquizitiót szervezzenek, rendkívüli bíróságokat állítsanak pöreik tárgyalására. Az egyház, a felekezetek távol tartják magukat. 1584 óta ugyan *hivatalból* üldözik a boszorkányságot, de csak is földadásra képviselik a vádat, és mindent a rendes bíróságok végeznek, melyeknek hűségesen kezére járnak a beidézett vagy önként jelentkezett tanúk, vádlók, és mint szakértők a „*nézők*“; kik gyakran szerepelnek és véleményüknek föltétlenül hisz minden bíróság, bár egyszer megtörtént, hogy Ugocsa vármegye szédriája (1689-ben) a viski nézőt, Szabó Ferenczet, mert „az ki az ördögöt megismeri és annak munkáit tudja, maga is hasonló ördög!“, megvesszőzésre és kemény kötelező aláírására ítélte, erősen megfenyegetvén, hogy „halállal sújtják irgalom nélkül, ha még egyszer beleártja magát ilyesmibe.“ Szabó Kató kolozsvári boszorkány 1584-iki pörében a rödi Néző Ambrus szerepel, ki látván, az viasszát mindjárt azt mondá: „egy Szabó Kató vagyon ott és az vesztette meg az asszonyt.“ Ugyanő ismerte föl Balog Egyedné boszorkányozta baját, erős versenytársa lévén Szabó Kató. Egyidejűleg Sós Jánosné pörében szerepel a legönérzetesebb „néző“ vistai ember, ki Kőműves Ferencz és felesége kis leányának diagnózisát állapította meg, miután Borbély Illyés is hiába kötözte, „mert az nem orbáncz, hanem éjjeli vesztés;“ a tudós „néző“ „mégis megvigasztá Isten után nagy fizetésekért,“ majd kijelentette nagy büszkén, hogy „ő Moldvában egy boszorkány asszonynál lakott, az tanította reá, mint kelljen aféle vesztést megvigasztani.“ E tudós szakértők mind egy húron pendülnek: kenyéririgységből fakad minden cselekvésük, s a bíróságok még se vetnek kezét rájuk, mert ha nem is feltétlenül, de — az ő szempontjukból — mégis nagyon számbavehető bizonyítékokat tudnak előteremteni a boszorkányok ellen.

Kolozsvárt 1584-ben egyszerre hat asszonyt vontak kínpadra s máglyára küldötte a tanács valamennyit, jóllehet a bíróság három esetben meglegedett volna a tisztító esküvel is. Egy-egy boszorkányégetéshez 64 dénár ára fa kellett, a végrehajtásért pedig 2 forintot kaptak a czigányok.

Virágzik a boszorkányhit a XVII-ik században is, és még oly

lángeszű emberek, mint Bethlen Gábor se tudnak szabadulni tőle. Feleségének 1620-ban kezdődött betegségét, a feslett életű Báthory Anna boszújának tulajdonította, s el is fogatván részes társával együtt, pörüknek kegyelem nélkül való elintézését rendelte el . . . Vallomásaikat maga is elolvasta s „iszonyodik“ belé . . . és a nagy fejedelem mégis . . . mégis tőlük várja felesége javulását: „Írasd meg az ispánoknak . . . ne siessenek édes szívem — olvassuk levelében — hanem ijesszék azonban és biztassák az kegyelemmel is őket, csak gyógyítanak meg az Istentől elszakadtak talán valahogy meggyógyíthatnak . . . doktorok, borbélyok nem remélem én, hogy használhassanak afféle bűvölés ellen.“

Tehát Erdély fénykorának fejedelme, e tekintetben csak úgy gondolkozott, mint az 1584-iki vistai néző!

Még két emberöltő mulva se javultak a viszonyok. I. Apafi Mihály fejedelem feleségének, Bornemisza Annának lelki erejét megbénító idegbajját szintén boszorkányoknak tulajdonították, s 1683-tól 1686-ig még az országgyűlés is foglalkozik a „nagy vesztéssel.“ Törvényeket hoznak, országos bizottságokat küldenek ki az ügy alapos megvizsgálására, de még se tudnak zöldágra jutni.

Nem csoda, hogy tovább burjánzanak a pörök Erdélyben mint Magyarországon, s még a legfőbb bizonyíték, a *vízpróba* teljesen értéktelen voltának kézzelfogható igazolása se tud mérsékelően hatni.

Nagy-Szebenben 1678-ban egyszerre hat boszorkányt vetettek vízbe s mindnyájan a vízszínen maradván, bűnös voltak kétségtelenné vált . . . de úgy látszik, hogy valaki — valószínűen főember — mégis hitetlenkedett, s a tanács az eljárás csalhatatlan voltának bebizonyítására vízbe vettette a kétnejeség miatt halálra ítélt oláh foglyot és az ügy elmerült, hogy a peczér cigányok csak nagy bajjal tudták megmenteni a fulladás veszedelmétől. A Tanács azonban rendithetetlen maradt: a boszorkányokat máglyára küldte; az oláhnak megkegyelmezett.

Boszorkányaink tudománya nem fejlődik, még mindig „ódo-kötő, csillagokra, holdra néző, abbul jövendő, varázsló, maga és mások gyermekeit elvesztő, arra másokat is megtanító, ördögi mesterségekkel élőkét megismerő, azokkal czimboráló, ördögi mesterségeket gyakorló személyek.“ Csak 1682-től járnak a Szent Gellérte, de hogy miért, senki se tudja, s a debreczeni városi bíróság se kíváncsi rá. Ugyanott Sós Pálné golyótól mentesítő inget adott Török Lukács hajdúnak, de Várad alatt mégis elesett és társai, váltságul kilencz német forintot kaptak Sósnetől, hogy elhallgassák a turpisságot. Horváth Istvánnét Debreczenben 1694-ben azzal vádolják, hogy a merre jár, minden ingó-bingó tárgy megmozdul s utána esik. A füvekkel még mindig beszélnek: Gyarmati Kata 1709-ben mondta Szathmár-Németiben, hogy hetvenkétféle fű szólal meg neki Szent György éjszakáján, de csak háromfélét sza-

kíthat: porcsint, útifüvet és csikorfarkat; tehát csak annyit, mint 1565-ben Boczi Klára szakított Kolozsvárott. Isákné, Ugocsa vármegyében, a halmii vallatás szerint 1709-ben dióhéjban megy át a Tiszán; megfeji még a kútágast is: ágy alá nem kellett nyúlnia, mert korpásteknője előjön magától s vissza is megy. Ennek hire futamodott egész Felső-Magyarországban.

A XVIII-ik század harmadik tizedétől, már a mi boszorkány-pöreink is hasonlók lesznek a külföldiekhez: az ördög nagy hatalomra vergődik, s bíróságaink egyre-másra írtják a szolgálatába szegődött szerencsétleneket. Beregvármegye 1721-ben Suppöny Andrást kemény kínzásra kárhoztatja, mert tátos, ördöngös énekei vannak s pogány tüzet gyújtva, a sötétség fejedelmének segítségét kéri; és ha vall, megágetik, ha nem, kikergetik a vármegyéből.

Legnagyobb föltűnést az 1728-iki szegedi pörök keltek, mikor egyszerre tizenhárom égettek el, a most is nevüket viselő, sokszor megénekelt boszorkány szigeten. Debreczen hatósága valósággal megriadt a rettentő veszedelemtől s elkérte az összes íratokat, hogy föltalálhassák a lappangó gonoszokat. De megsokallotta a tömeges autodafét III. Károly is, bár eleget látott Spanyolországban, s augusztus 27-én kelt rendeletével meghagyta, hogy az akták haladéktalanul terjesztessenek a királyi kancellária elé s a még fogva levő huszonnyolcz vádlottra mondott ítélet végrehajtása halasztassék el. Így aztán 1729-ben, kellő körülményekkel csak három bűnös asszony kivégzését engedte meg.

A boszorkányok ezután se lesznek gonoszabbak, de a birói gyakorlat egyre fejlődik, a tortúra a közműveltség növekedése ellenére folyton keservesebb lesz; sokszorosan alkalmazták; egy és ugyanazon vádlott ellen négyszer, ötször, s a szuggesztív kérdésekre az agyonkínzott szerencsétlen, mindent a bíróság szája íze szerint vall. És a vallo-másokat készpénzül veszik, bár egymással homlokegyenest ellenkezők vagy legalább is különbözők a részletekben. Pesten, 1728 december 13-án a vármegye törvényszéke előtt Koldus Molnár Ilona kínvallatáson erre a szuggesztív kérdésre: „Kicsodák boszorkánytársaid és tiszteid?” egész sereg boszorkányt sorol föl s teljes katonai szervezetet leplez le, melyben a dobostól és a trombitástól kezdve a generálisig megvan, jóformán minden sarzsi. „Az Fejérhegyre pedig mikor jártak, csak zsirral kenték be magukat s úgy repültek.” A folytatólagos kínvallatáson már azt is elmondja, hogy istenük Plutó, a generálisuk Pereszteji Szopori Mihály, holott első vallomása szerint a szolnoki Horvát Péter s bemondja még azt is, hogy Lóson papruhába öltözött ördög adta össze a Brezbutz nevű sátánnal, kinek jéghideg a teste.

A szuggesztív kérdések lassan általánosabbá váltak s még az ötvenes években is ugyanazon körben mozognak, mint a pestvármegye-

gyeiek 1728-ban. Ez alapon jutott máglyára 1755-ben Pásztori Vernek Kata Aradvármegyében a borosjenei ötszörös kínvallatás után; 1756-ban Szász Mihályné, Bodnár Ferenczné.

Ez újabb, halálos ítélettel végződött pörök végre fölkellették Mária Terézia figyelmét s 1756 januárius 26-án kelt rendeletében megengedi ugyan boszorkánypörök indítását is, de ha a bíróság kínzást akar alkalmazni vagy halálos ítéletet, úgy az íratok beterjesztendők a Helytartótanácsához.

A leírat nagy feltűnést keltett és Bereg, Heves, Arad, Borsód, Liptó, Mosony, Abaujvár, Zemplén, Szabolcs és Trencsén vármegyék önkormányzati jogaik megsértését látják benne, de Mária Terézia ügyet se vetve tiltakozásukra, 1758 július 12-én elrendeli, hogy a boszorkányokat mind küldjék Bécsbe! Ezt már megsokallotta Batthyány nádor is és 1758 augusztus 12-én előterjeszti kétségeit Rohonczról, hogy a boszorkánypörök megszüntethetők-e? De a humánus királyasszony udvari orvosának, Van Swieten-nek az emlékirata alapján 1758 szeptember 7-én kelt rendeletével megszünteti a boszorkánypöröket, újak indítását pedig véglegesen eltiltja. Ezóta nincsenek röbbé koszorkányok.

Komáromy Andor nagy szolgálatot tett az irodalmunknak a „Magyarországi boszorkányperek oklevéltára“ kibocsátásával.

(Erzsébetváros)

Király Pál